

Overzicht der in Nederland gevonden inheemse en adventieve *Plantago*-soorten

door

J. G. KIMSTRA-SINNEMA (Badhoevedorp)

Behalve de vijf inheemse soorten van het geslacht *Plantago* L. zijn nog negen andere adventief in Nederland gevonden. Het betreft hier, blijkens de opgegeven vindplaatsen, vooral soorten aangevoerd met graan, wol en oliezaden.

Bedoelde 14 soorten worden volgens de monografie van PILGER, in Das Pflanzenreich IV, 269, 1937 gerekend tot een tweetal ondergeslachten en 7 secties, en wel op de volgende wijze:

A. Subgenus *Plantago* (*Euplantago* Harms)

Sectie 1. *Plantago* (sectie *Polyneuron* Dcne.): 1. *P. major* L.

Sectie 2. *Coronopus* DC.: 2. *P. coronopus* L., 3. *P. serraria* L., 4. *P. maritima* L.

Sectie 3. *Novorbis* Dcne.: 5. *P. myosuroides* Lamk.

Sectie 4. *Lamprosantha* Dcne.: 6. *P. media* L.

Sectie 5. *Arnoglossum* Dcne.: 7. *P. lanceolata* L., 8. *P. lagopus* L.

Sectie 6. *Leucopsyllium* Dcne.: 9. *P. loeflingii* L., 10. *P. aristata* Michx., 11. *P. purshii* R. & Sch.

B. Subgenus *Psyllium* (Juss.) Harms

Sectie 7. *Psyllium*: 12. *P. indica* L., 13. *P. afra* L., 14. *P. sempervirens* Crantz

Hieronder geef ik een determinatietabel voor deze 14 soorten, gevolgd door een opsomming ervan, met vermelding van het gehele areaal en het voorkomen in Nederland. De opgaven der vondsten van adventieven zijn gebaseerd op het materiaal aanwezig in het Rijksherbarium en in het herbarium van de Koninklijke Nederlandse Botanische Vereniging.

Tabel voor de soorten

1. Bladen in een wortelrozet.

2. Kroonbuis althans in de onderste helft behaard.

3. Kelk weinig dorsiventraal samengedrukt; kelkslippen alle concaaf, de achterste op de rug door de dikke uitstekende middennerf gekield, doch niet vliezig gevleugeld. Bladen meestal gaafrandig, zelden zwak getand. 4. *P. maritima*

3'. Kelk duidelijk dorsiventraal samengedrukt; de beide voorste kelkslippen iets concaaf, duidelijk verschillend van de beide bootvormige, op de rug vliezig gevleugeld-gekielde achterste. Bladen meestal getand tot dieper ingesneden, zelden gaafrandig.

4. Bladen meestal enkel- tot dubbel veerspletig of -delig, soms getand tot gaafrandig. Vruchtbeginsel met 4-5 zaadknoppen. Plant een- of tweejarig. 2. *P. coronopus*

4'. Bladen gezaagd tot getand, zelden dieper ingesneden. Vruchtbeginsel met 2-3 zaadknoppen. Plant overblijvend. 3. *P. serraria*

2'. Kroonbuis kaal.

5. Slippen van de bloemkroon na de bloei rechtopstaand, samen een spits mutsje vormend (fig. 1, a) 5. *P. myosuroides*

5'. Slippen van de bloemkroon na de bloei afstaand of teruggeslagen.

6. Bladen meestal eirond of elliptisch. Vruchtbeginsel met 4 tot vele zaadknoppen.

7. Bladen kaal of verspreid behaard. Aarstelen korter tot weinig langer dan de bladen; deze met lange, duidelijk ontwikkelde steel. Vruchten 6- tot veelzadig 1. *P. major*

- 7'. Bladen dicht behaard. Aarstelen veel langer dan de bladen; deze aan de voet ten hoogste kort steelvormig versmald. Vrucht ca. 4-zadig 6. *P. media*
- 6'. Bladen smaller. Vruchtbeginsel met 2-3 zaadknoppen.
8. Voorste kelkslippen tot halverwege of $\frac{2}{3}$ met elkaar vergroeid.
9. Plant overblijvend. Schutbladen in een lange punt uitlopend, evenals de kelkslippen weinig behaard (fig. 1, b) 7. *P. lanceolata*
- 9'. Plant eenjarig. Schutbladen spits of kort toegespit, evenals de kelkslippen lang en dicht behaard (fig. 1, c), de jonge bloeiwijze daardoor witwollig 8. *P. lagopus*
- 8'. Voorste kelkslippen alleen aan de voet met elkaar vergroeid.
10. Middenstreep van de kelkslippen tot halverwege reikend, weinig opvallend (fig. 1, d) 9. *P. loeflingii*
- 10'. Middenstreep van de kelkbladen bijna tot de top reikend (fig. 1, e en g)
11. Schutbladen in een lange, priemvormige punt versmald, spits, duidelijk langer dan de kelk (fig. 1, f) 10. *P. aristata*
- 11'. Schutbladen lancetvormig, stomp, even lang als of weinig langer dan de kelk (fig. 1, h) 11. *P. purshii*
- 1'. Bladen langs de stengel geplaatst, tegenoverstaand of in kransen.
12. Schutbladen der bovenste bloemen (fig. 2, b) en de voorste kelkslippen (fig. 2, a) spatel- of ruit-spatelvormig, stomp; de schutbladen der onderste bloemen in een lange punt versmald 12. *P. indica*
- 12'. Alle schutbladen en kelkslippen eirond tot lancetvormig, spits; de schutbladen der onderste bloemen in een korte tot vrij lange punt versmald.
13. Plant overblijvend, aan de voet houtig wordend, onbeklierd. Middenstreep der schutbladen en der voorste kelkslippen vrij breed, meernervig (fig. 2, e en f) 14. *P. sempervirens*
- 13'. Plant eenjarig, kruidachtig, bekierd. Middenstreep der schutbladen en kelkslippen smal, eennervig (fig. 2, c en d) 13. *P. afra*

1. *Plantago major* L., Sp. Pl. 1753, p. 112; Pilger, in Pflanzenreich IV, 269, 1937, p. 41. I c.: Fl. Bat. 4, pl. 262.

A r e a a l: Europa, N.- en Midden-Azië; ingeburgerd in de andere continenten.

In N e d e r l a n d inheems: zeer algemeen door het gehele land, op en langs wegen en paden, op bebouwde en braakliggende grond, in slechte weiden, op ruderaal en op open, tijdelijk vochtig plaatsen.

De verhouding tussen deze soort en *P. intermedia* Gilib. dient nog nader te worden onderzocht; of en waar dit laatste taxon in Nederland voorkomt is nog niet voldoende bekend.

2. *Plantago coronopus* L., Sp. Pl. 1753, p. 115; Pilger, in Pflanzenreich IV, 269, 1937, p. 126. I c.: Fl. Bat. 9, pl. 656.

A r e a a l: Kustgebieden van West-, Midden- en Zuid-Europa (Noord-, Oost- en Middellandse Zee), doch ook wel meer in het binnenland, voorts in Noord-Afrika, West-Azië, op Madeira en de Azoren; adventief in Noord-Amerika, Australië en Nieuw-Zeeland.

In N e d e r l a n d inheems: algemeen langs de zeekust, op open of grazig duinzand, ook op zeedijken en ruderaal; in het binnenland vrij zeldzaam en vaak onbestendig.

3. *Plantago serraria* L., Syst. Nat. ed. 10, 2, 1759, p. 896; Pilger, in Pflanzenreich IV, 269, 1937, p. 163.

A r e a a l: Middellandse Zee-gebied.

In **N e d e r l a n d** adventief bij Amsterdam, op een ruig terrein aan de Cruquiusweg, 1911.

4. *Plantago maritima* L., Sp. Pl. 1753, p. 114; Pilger, in Pflanzenreich IV, 269, 1937, p. 169. I c.: Fl. Bat. 4, pl. 257.

A r e a a l: Kustgebieden van West-Europa van Noord-Skandinavië tot Spanje; ook op zouthoudende bodem in het binnenland, oostelijk door Hongarije, Rusland tot Midden-Azië.

In **N e d e r l a n d** inheems: algemeen op schorren, strandvlakten achter de zee-reep, langs zeedijken en op zilte gras- en rietlanden binnendijs. Verspr. kaartje in Blumea 2, 1935, p. 18.

5. *Plantago myosuroides* Lamk., Tabl. Encycl. Bot. 1, 1791, p. 342; Pilger, in Pflanzenreich IV, 269, 1937, p. 226 — Fig. 1, a.

A r e a a l: Zuid-Amerika (Zuid-Brazilië, Paraguay, Uruguay, Argentinië).

In **N e d e r l a n d** adventief met graan en olieozaden: Weert, ontginning „Karelke”, op haverland bemest met afval van meelfabriek, 1920; Wormerveer, bij oliefabriek,

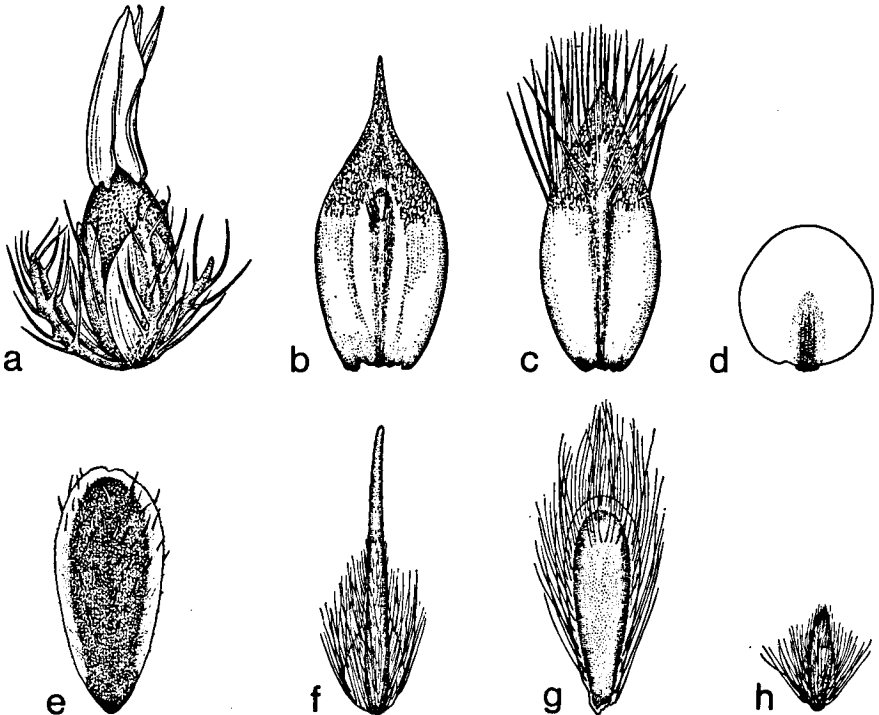

Fig. 1. a: *Plantago myosuroides* Lamk., uitgebloede bloem; b: *P. lanceolata* L., schutblad; c: *P. lagopus* L., schutblad; d: *P. loeflingii* L., voorste kelkslip; e: *P. aristata* Michx., voorste kelkslip; f: *id.*, schutblad; g: *P. purshii* R. & Sch., voorste kelkslip; h: *id.*, schutblad. a-e en g 10 × nat. gr., fen h 5 × nat. gr.

1923; Erp, stortterrein voor graanafval, 1936. Voorts vermeld van Oudewater (D.L.N. 36, 1932, p. 397).

Deze soort is oorspronkelijk ten onrechte in de Nederlandse literatuur opgegeven als *P. virginica* L. (Kloos, in N.K.A. 1921, p. 106; id. 1926, p. 104).

6. *Plantago media* L., Sp. Pl. 1753, p. 113; Pilger, in Pflanzenreich IV, 269, 1937, p. 277. I c.: Fl. Bat. 4, pl. 307.

A r e a a l: Europa en gematigd Azië; hier en daar ingeburgerd in Noord-Amerika.

In N e d e r l a n d inheems: algemeen in het Fluviatiele-, Krijt- en Lössdistrict, elders ook adventief; in graslanden, langs dijken en bermen, op kalk, klei en kalkrijk zand.

7. *Plantago lanceolata* L., Sp. Pl. 1753, p. 113; Pilger, in Pflanzenreich IV, 269, 1937, p. 313. I c.: Fl. Bat. 1, pl. 42 — *Fig. 1, b*.

A r e a a l: Europa, Noord- en Midden-Azië, ingeburgerd in een groot deel van de overige continenten.

In N e d e r l a n d inheems: zeer algemeen door het gehele land, langs wegen, dijken, in graslanden, op ruderaal plaatsen.

8. *Plantago lagopus* L., Sp. Pl. 1753, p. 114; Pilger, in Pflanzenreich IV, 269, 1937, p. 332 — *Fig. 1, c*.

A r e a a l: Middellandse Zee-gebied en voorts oostelijk tot Perzië.

In N e d e r l a n d adventief, in hoofdzak met graan: Apeldoorn, op klaverland, 1877; Amsterdam, ruig terrein aan de Cruquiusweg, 1909, 1911; Wormerveer, bij meelfabriek, 1923, 1925, 1927, 1929, 1930; Rotterdam, Maashaven, bij graanelevator, 1926; De Pettelaar bij 's-Hertogenbosch, 1935; Grave, bij graansilo, 1952; Meers, L., aan de Maasoever, 1955. Voorts vermeld van Sittard, bij graanmagazijn, 1915 (D.L.N. 20, 1916, p. 480; J.N.G.L. 1919, p. 6).

9. *Plantago loeflingii* L., Sp. Pl. 1753, p. 115; Pilger, in Pflanzenreich IV, 269, 1937, p. 352; Kloos, in N.K.A. 50, 1940, p. 140 — *Fig. 1, d*.

A r e a a l: Middellandse Zee-gebied en voorts oostelijk tot Perzië.

In N e d e r l a n d adventief met graan: Rotterdam, bij meelfabriek aan de Maashaven, 1939.

10. *Plantago aristata* Michx., Fl. Bor. Amer. 1, 1803, p. 95; Kloos, in N.K.A. 1932, p. 398; Pilger, in Pflanzenreich IV, 269, 1937, p. 366. I c.: Fl. Bat. 22, pl. 1703 — *Fig. 1, e-f*.

A r e a a l: Noord-Amerika (Canada en de Verenigde Staten).

In N e d e r l a n d adventief o.a. met graan en met buitenlands graszaad (zie Kloos l.c.): Baarn, 1902; bij brug over het kanaal tussen Breda en Terheyden, 1916; Hoornterrein bij Deventer, 1924; Hatert, langs het Maas-Waalkanaal, 1926; Wormerveer, bij meelfabriek, 1927; Lent, oprit Waalbrug, 1936; Boskoop, langs de Gouwe, 1942. Voorts vermeld van Hoensbroek, bij graanmolen, 1905 (D.L.N. 20, 1916, p. 480; J.N.G.L. 1919, p. 6); Sittard, met graszaad, 1914 (J.N.G.L. 1919, p. 6); Amsterdam (D.L.N. 24, 1920, p. 382); Okkenbroek-Lettele (D.L.N. 28, 1924, p. 382); proefpolder

Andijk (D.L.N. 36, 1932, p. 397; N.K.A. 1932, p. 398); Vlieland (D.L.N. 56, 1953, p. 200; Vanellus 6, 1953, p. 184).

Deze soort wordt ook wel beschouwd als een variëteit van *P. patagonica* Jacq. en werd in de Nederlandse literatuur soms onder deze naam vermeld.

11. *Plantago purshii* R. & Sch., Syst. 3, 1818, p. 120; Kloos, in N.K.A. 1919, p. 96 en 104; id. 1921, p. 108; id. 43, 1933, p. 352; Pilger, in Pflanzenreich IV, 269, 1937, p. 368 — Fig. 1, g-h.

A r e a a l: Noord-Amerika (West-Canada en westelijke Verenigde Staten).

In N e d e r l a n d adventief met graan en wol: Rotterdam, rangeerterrein, 1918; Deventer, bij meelfabriek, 1920; Tilburg, aan de weg naar Loon op Zand, 1932; Tilburg, bij wolfabriek, 1937. Voorts vermeld van Okkenbroek-Lettele (D.L.N. 28, 1924, p. 382).

12. *Plantago indica* L., Syst. Nat. ed. 10, 2, 1759, p. 896; Pilger, in Pflanzenreich IV, 269, 1937, p. 418 — *P. psyllium* L., Sp. Pl. 1753, p. 116, nom. ambig. — *P. arenaria* Waldst. & Kit., Pl. Rar. Hung. 1, 1802, p. 51, t. 51 — *P. ramosa* (Gilib.) Aschrs., Fl. Brandenb. 1864, p. 547. I c.: Fl. Bat. 16, pl. 1272 — Fig. 2, a-b.

A r e a a l: Zuid-, Midden- en Oost-Europa, West-Azië; ingeburgerd in Noord-Amerika.

In N e d e r l a n d adventief, hoofdzakelijk met graan; ook wel met wol: Nijmegen, vestingwerken, 1871, 1872, 1901; id., bij korenmolens en op stortterrein, 1924, 1929, 1931; Deventer, hoofdzakelijk Pothoofd en terrein meelfabriek, 1876, 1877, 1881, 1883, 1885, 1886, 1893, 1894, 1895, 1897, 1899, 1900, 1911, 1912, 1936; Nieuw- en St. Joosland, lucerneveld, 1876, 1877; 's-Gravenhage, 1879, 1916; Zutphen, 1885, 1908; Arnhem, 1892, 1907, 1908; Drachten, 1893; Amersfoort, 1893; Oudenbosch, 1893; Maastricht, Maasoever, 1894; Zwolle, 1896; Kampen, bij molen, 1899; Rotterdam, op spoorwegterreinen en bij meelfabrieken, 1899, 1900, 1901, 1909, 1913, 1917, 1925, 1936, 1938, 1939, 1946, 1948; Venlo, bij de Onderste Molen, 1899; Haarlem, vuilnisbelt, 1900; Overveen, 1900; Wijk aan Zee, duinen, 1901; Waalre, bij station, 1901; Doetinchem, bij molen, 1903; Vlaardingen, stationemplacement, 1903; 's-Hertogenbosch, 1907; Amsterdam, ruig terrein aan de Cruquiusweg, 1909; Schiedam, ruigte aan de Maas, 1909, 1940; Scheveningen, duinen, 1910, 1958; Doesburg, Contrescarpe, 1911; Gorinchem, afvalterrein van meelfabriek, 1912; IJselmonde, rangeerterrein, 1914, 1915; Wormerveer, 1916; tussen Delfshaven en Schiedam, opgespoten grond, 1924; Wijchen, bij graanhandel, 1926; Veghel, bij meelfabriek, 1930, 1931, 1938; Oostzaan, 1931; Mill, bij molen, 1932; Wijster, V.A.M.-terrein, 1934; Maassluis, stationsterrein, 1934; Nistelroy, 1935; Katwijk aan Zee, 1940, 1956; Tilburg, terrein wolfabriek, 1948; Vogelenzang, N.H., ruderaal terrein, 1955; Ohé en Laak, Maasoever, 1955; Grevenbicht, Maasoever en grintgroeve aan de Maas, 1955, 1958, 1959, 1961; Meers, L., Maasoever, 1955; Piekenwaard bij Alem, 1957; Maasoever ten N. van Maasband, gem. Stein, L., 1959; Itteren, Maasoever en grintgroeve aan de Maas, 1959, 1961. Voorts, zonder opgave van jaar, gevonden bij Apeldoorn, Rijswijk, Gld. en Wijk bij Duurstede, op een krib in de Lek. Verder vermeld van Nunspeet, bij het station (D.L.N. 11, 1906, p. 177); Barchem (D.L.N. 22, 1917, p. 200); De Pettelaar bij 's-Hertogenbosch (N.K.A. 43, 1933, p. 77); Krimpener-

waard, Beijerse wegje (N.K.A. 57, 1950, p. 409) en Roermond, Maasoever, 1953 (opg. Westhoff).

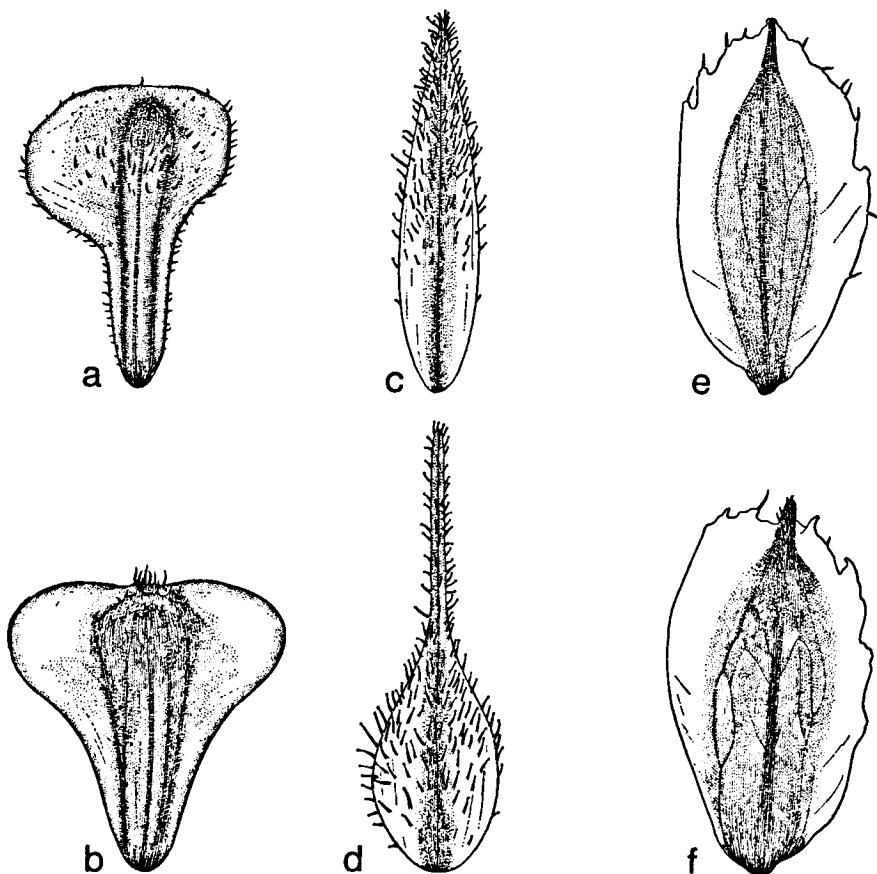

Fig. 2. *Plantago indica* L., a: voorste kelkslip, b: schutblad van een der bovenste bloemen; *P. afra* L., c: voorste kelkslip, d: schutblad van een der onderste bloemen; *P. sempervirens* Crantz, e: voorste kelkslip, f: schutblad van een der bovenste bloemen. Alle afbeeldingen 10 × nat. gr.

13. *Plantago afra* L., Sp. Pl. ed. 2, 1762, p. 168 ¹⁾ — *P. cynops* L., Sp. Pl. 1753, p. 116, nom. ambig. — *P. psyllium* L., Sp. Pl. ed. 2, 1, 1762, p. 167, non Sp. Pl. ed. 1, 1753, p. 115; Kloos, in N.K.A. 1919, p. 80; Pilger, in Pflanzenreich IV, 269, 1937, p. 422. I c.: Fl. Bat. 27, pl. 2090 — Fig. 2, c-d.

A r e a a l: Middellandse Zee-gebied.

In N e d e r l a n d adventief, o.a. met graan: Apeldoorn, op ruigte, 1872; Amster-

¹⁾ Dr. W. T. Stearn (Londen) was zo vriendelijk ons op ons verzoek mede te delen, dat het exemplaar van *P. afra* L. in het herbarium van Linnaeus tot de soort behoort die tot nu toe in de Nederlandse literatuur en ook door Pilger met de naam *P. psyllium* L., 1762 werd bestempeld. Deze laatste naam mag om nomenclatorische redenen niet voor de soort worden gebruikt.

dam, ruig terrein aan de Cruquiusweg, 1909; Gorinchem, afvalterrein van meelfabriek, 1912; Arnhem, 1917; Rotterdam, o.a. op rangeerterrein, 1917, 1926; Wormerveer, bij meelfabriek, 1926, 1929, 1930; Grave, bij graansilo, 1952; Meers, L., Maasoever, 1955.

14. *Plantago sempervirens* Crantz, Inst. Rei Herb. 2, 1766, p. 331 — *P. cynops* L., Sp. Pl. ed. 2, 1762, p. 167, non Sp. Pl. ed. 1, 1753, p. 116; Pilger, in Pflanzenreich IV, 269, 1937, p. 425. I c.: Fl. Bat. 23, pl. 1807 — Fig. 2, e-f.

A r e a l : Westelijk Middellandse Zee-gebied en de daaraan grenzende delen van Zuid- en Midden-Europa.

In N e d e r l a n d adventief: Rotterdam, Feijenoord, terrein tussen Spoorweghaven en Parallelweg, 1901; id., Boschpolder, 1912. Voorts vermeld van Schiedam (D.L.N. 15, 1910, p. 140 en 16, 1911, p. 359); Hoogenkamp bij Almen (Med. Rijks-herb. 8, 1912, p. 48); Venlo (J.N.G.L. 1914, p. 139) en Borgharen (N.H.M.L. 34, 1945, p. 35).

Summary

An enumeration of the species of *Plantago*, found in the Netherlands. *P. major* L., *P. coronopus* L., *P. maritima* L., *P. media* L., and *P. lanceolata* L. are native; *P. serraria* L., *P. myosuroides* Lamk., *P. lagopus* L., *P. loeflingii* L., *P. aristata* Michx., *P. purshii* R. & Sch., *P. indica* L., *P. afra* L., and *P. sempervirens* Crantz are adventive species.